

NIEZŁOMNI - tom 2.

Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich

Niezłomni to seria wydawnicza poświęcona ludziom, którzy zdecydowanie oparli się komunistycznej władzy. Przez lata inwigilowani i podsłuchiwani, śledzeni i represjonowani, otoczeni agenturą, nie ulegli Służbie Bezpieczeństwa i komunistycznej administracji. Pozostali wierni Bogu i Ojczyźnie.

W drugim tomie serii prezentowane są postacie czterech kapłanów:

- * kard. Adam Sapięha
- * bp Edward Frankowski (Sandomierz)
- * bp Paweł Latusek (Opole)
- * bp Franciszek Musiel (Częstochowa)

Prezentowana książka jest drugim tomem serii wydawniczej „Niezłomni”, w ramach której Instytut Pamięci Narodowej będzie prezentował sylwetki osób - duchownych i świeckich, które w sposób zdecydowany opierały się działaniom komunistycznej dyktatury.

Poszczególne tomy zawierać będą materiał źródłowy, wytworzony w przeważającej części przez funkcjonariuszy komunistycznego aparatu represji, a ukazujący różnicowane metody i środki jego działania. Poprzez źródła pokazane zostaną zarówno rzeczowe i osobowe środki pracy operacyjnej, jej metody: inwigilacja, rozpracowanie, kombinacja, inspiracja, dezinformacja czy dezintegracja, jak i formy, czyli sprawy profilaktyczne, aktywnego zainteresowania operacyjnego (rozpracowania) czy specyficzne modele inwigilacji, jakimi wobec osób duchownych były Teczki Ewidencji Operacyjnej Księży. Dokumentacja bezpieki uzupełniona zostanie o dokumenty wytwarzane przez administrację państwową, bądź instytucje kościelne - w których odzwierciedlona została niezłomna postawa opisywanych osób.

W ramach serii prezentowane będą postacie jednoznaczne, niewdające się w żadną formę dialogu z funkcjonariuszami bezpieki czy komunistycznego państwa, a także osoby o różnej filozofii życiowej i temperamencie, co pozwoli ukazać różnicowane metody oporu antykomunistycznego.

W tomie pierwszym *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich* (Kraków - Warszawa 2007) zamieszczono wprowadzenie obejmujące podstawowe informacje związane z represjami wobec Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1944-1990 oraz z metodami, środkami i formami pracy operacyjnej UB-SB. Ukazano w nim zmiany w polityce wyznaniowej realizowanej przez władzę komunistyczną oraz zwrócono uwagę na różnicowany charakter prób oddziaływania na duchowieństwo i Kościół instytucjonalny.

W niniejszym, drugim tomie serii, zaprezentowane zostały sylwetki ordynariusza archidiecezji krakowskiej kard. Adama Stefana Sapięhy oraz biskupów pomocniczych: bp. Pawła Latuska z diecezji opolskiej, bp. Franciszka Musiela z diecezji częstochowskiej oraz bp. Edwarda Frankowskiego z diecezji sandomierskiej. O układzie książki zadecydowała data uzyskania przez bohaterów tomu sakry biskupiej.

W założeniu redaktorów tomu poszczególne części mają stanowić odrębną całość, prezentującą wstęp biograficzny, materiał źródłowy, aneks z informacjami dotyczącymi przebiegu służby funkcjonariuszy zaangażowanych w działania przeciwko prezentowanej w dokumentach osobie oraz bibliografię. Przyjęto przy tym regułę niepowtarzania w aneksach not o funkcjonariuszach, które umieszczono we wcześniejszym tomie.

Celem przybliżenia sylwetek bohaterów niniejszej publikacji zamieszczono ich fotografie. Zaprezentowano również zdjęcia funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, którzy ich inwigilowali i represjonowali. Pozwala to na zdjęcie zasłony anonimowości z aparatu represji i ukazanie jednostkowej odpowiedzialności konkretnych osób za działania prowadzone przez komunistyczną bezpiekę.

Informacje biograficzne o występujących w dokumentach osobach zostały zaprezentowane tylko raz - w miejscu, w którym dana osoba pojawia się w tekście po raz pierwszy.

W prezentowanych dokumentach, tak jak w innych edycjach źródłowych IPN, uwspółcześniono interpunkcję i ujednolicono skróty bez zaznaczania tego w tekście. Uwspółcześniono także pisownię, zaznaczając te zmiany. Opuszczenia w tekście źródłowym zaznaczono klamrami [...].

Autorzy poszczególnych części i redaktorzy tomu pragną podziękować wszystkim osobom, które swą pomocą przyczyniły się do wydania mniejszej publikacji.

ks. Józef Marecki, Filip Musiał

**Nie
ustąpiłem
Niemcom,
tym bardziej
nie ustąpię
teraz...**

Adam Stefan Sapieha (1867-1951) – książę siewierski, kapłan archidiecezji lwowskiej, kardynał, arcybiskup metropolita krakowski.

Studiował prawo w Krakowie i Wiedniu oraz teologię w Innsbrucku. W 1893 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1894-1895 był duszpasterzem w Jazłowcu, a później na Górnym Śląsku. Następnie kontynuował studia prawnicze w Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie, gdzie w 1896 r. uzyskał tytuł doktorski. Jednocześnie studiował dyplomację w Papieskiej Akademii Sztaszceckiej. Pełnił następnie posługę duszpasterską we Lwowie. W 1905 r. powrócił do Rzymu, gdzie uzyskując tytuł szambelana papieskiego był „rzecznikiem” Kościoła katolickiego na ziemiach polskich. W 1911 r. otrzymał sakrę biskupią i został ordynariuszem diecezji krakowskiej. Po ustanowieniu w Krakowie metropolii, w 1925 r. został podniesiony do godności arcybiskupa metropolity krakowskiego. W 1946 r. został włączony do kolegium kardynalskiego.

W 1915 r. powołał Krakowski Biskupi Komitet dla Dotkniętych Klęską Wojny, w czasie II wojny światowej uczestniczył w powołaniu Rady Głównej Opiekuńczej.

DOKUMENT

**Oświadczenie kard. A. Sapiehy na wypadek aresztowania
Kraków, 6 III 1950 r.**

Oświadczenie

W razie gdybym był aresztowany, stanowczo niniejszym ogłaszam, że wszelkie moje tam złożone wypowiedzi, prośby i przyznania się są nieprawdziwe. Nawet gdy one byłyby wygłaszane wobec świadków, podpisane, nie są one wolne i nie przyjmuję za swoje.

Kraków, 6 marca 1950

+ Kard. Adam Sapieha

Wraz z utworzeniem bezpieki w Krakowie w 1945 r. podjęto próby zdobywania informacji o aktywności abp. Adama Sapiehy. Jednak systematyczną inwigilację krakowskiej kurii, a co się z tym wiązało abp. Sapiehy, bezpieka krakowska rozpoczęła dopiero w lutym 1946 r. Założono wówczas sprawę obiektową o krypt. „Zeus”, w ramach której rozpracowywano krakowską kurię metropolitalną, a jej głównym „figurantem” stał się metropolita.

W pierwszych latach powojennych, działania WUBP w Krakowie w odniesieniu do kard. A. S. Sapiehy ograniczały się do profilaktyki. Bezpieka starała się śledzić aktywność metropolity i zdobywać z wyprzedzeniem informacje o działaniach, które miał zamiar podjąć, a zarazem o radach i wskazaniach, jakie przekazywał duchownym archidiecezji. Podsluchiowano kurialne telefony, kontrolowano korespondencję nadsyłaną do metropolity, werbowano agenturę spośród osób mających bezpośredni kontakt z arcybiskupem (późniejszym kardynałem). Bezspornie w pierwszych latach powojennych najbardziej aktywnymi, a zarazem szkodliwymi dla krakowskiego Kościoła byli agenci „Janka” i „Paweł” – jak dotąd nie zidentyfikowani. Na przełomie lat 40. i 50. ogromne znaczenie dla funkcjonariuszy WUBP i projektowanych przez nich działań nabierały donosy – również jeszcze nie zidentyfikowanego – informatora ukrywającego się pod ps. „Kot”. Te trzy osoby, w różnym czasie dostarczały bezpiece szczegółowych informacji dotyczących sytuacji w krakowskiej kurii i działań metropolity. Jednocześnie bezpieka starała się zdobywać wieloźródłowe dane dotyczące każdego publicznego wystąpienia kardynała. Rola, jaką odgrywał kard. Sapieha w Kościele krakowskim sprawiała, że jego nazwisko pojawiała się bezustannie w planach bezpieki, a donosy o jego działalności składała znacząca część konfidentów UB działających przeciw krakowskiemu Kościołowi. Streszczenia kolejnych wystąpień, przemówień, kazań, informacje o wizytacjach, bierzmowaniach itp., w których brał udział kard. A. S. Sapieha sływały do WUBP niemal codziennie.

Gromadzone informacje wykorzystywano do działań uprzedzających, a odpowiednie analizy bezpieki przekazywała partii komunistycznej – najpierw odpowiednim instancjom PPR, później PZPR – by ta mogła odpowiednio planować kolejne posunięcia polityki antywyznaniowej.

Oprac. ks. Józef Marecki, Filip Musiol

Sentire cum Ecclesia

Bp Paweł Latusek urodził się 23 III 1910 r. w Tychach, w polskiej rodzinie śląskiej. Jesienią 1930 r. wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia teologiczne na UJ. Świecenia kapłańskie przyjął w 1935 r. w Katowicach. Jako wikary parafii św. Barbary w Chorzowie, w maju 1938 r. uzyskał doktorat na Wydziale Teologicznym UJ. We wrześniu tego roku, wyjechał na studia z zakresu nauk społecznych do École des Missionnaires du Travail w Lille we Francji. Po powrocie do Polski w lipcu 1939 r., ponownie objął funkcję wikarego w chorzowskiej parafii św. Barbary.

Od września 1939 r. do czasu aresztowania w lutym 1941 r. przez gestapo biskupów katowickich, pełnił obowiązki sekretarza i kapelana ordynariusza ks. bp. Stanisława Adamskiego. Choć sam został wówczas również aresztowany, zwolniono go z powodu braku „materiałów obciążających”. Ustanowiony wikariuszem w parafii Chrystusa Króla w Katowicach, pełnił poufną funkcję pośrednika między wysiedlonymi do GG biskupami a ich diecezją oraz rozwinął działalność charytatywną na rzecz więźniów obozów koncentracyjnych i jeńców wojennych. Sprawował również opiekę duszpasterską nad przebywającymi na Śląsku robotnikami przymusowymi z Francji, Belgii i Holandii.

Po wyparciu ze Śląska Niemców, w lutym 1945 r. ks. Latusek powrócił do funkcji kapelana i sekretarza ordynariusza. We wrześniu na prośbę ks. Bolesława Kominka ustanowionego administratorem apostolskim Śląska Opolskiego przybył do Opola, gdzie kolejno jako notariusz, kanclerz oraz wikariusz generalny włączył się w organizację polskiego życia religijnego na Opolszczyźnie.

DOKUMENT

Akt oskarżenia z 17 VIII 1959 r. (fragment)

Oskarżam: 1. Pawła Latuska (...) 2. Aleksandra Zienkiewicza (...) o to, że: W latach 1957 i 1958 we Wrocławiu działając wspólnie i we wzajemnym porozumieniu, pierwszy jako rektor Katolickiego Instytutu Naukowego, drugi zaś jako rektor Seminarium Duchownego uchylili się od obowiązku przedłożenia do kontroli Wojewódzkiemu Urzędowi Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk skryptów pt. „Historia Kościoła Powszechnego”, „Apologetyka”, „Wstęp do filozofii” oraz „Teologia Moralna”, które rozpowszechniali wśród studentów podległych im uczelni. (...)

W październiku 1950 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy UB. Po śledztwie, prowadzonym z użyciem brutalnych metod wymuszania zeznań, postawiono mu zarzut. Za udzielenie pomocy ks. Franciszkowi Wojnowskiemu, poszukiwanemu przez resort bezpieczeństwa, został wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Opolu z 2 IV 1951 r. skazany na rok więzienia. Po wyjściu na wolność 25 IX 1951 r. i krótkim pobyciu u swego brata Alojzego – w parafii Rogów k. Wodzisławia Śl., podjął studia na KUL w Lublinie. Zakończył je uzyskaniem doktoratu z prawa kanonicznego i absolutorium z filozofii i w 1955 r. powrócił do Rogowa.

Na początku 1957 r. ks. Latusek przybył do Wrocławia, gdzie w miejscowej kurii powierzono mu obowiązki kierownika Referatu Duszpasterskiego. Jednocześnie uzyskał nominację na rektora utworzonego wówczas Katolickiego Instytutu Naukowego, następnie zaś od lipca 1958 r. - rektora WSD we Wrocławiu. We wrześniu tego roku pod presją władz ks. bp. Kominek zawiesił działalność KIN. W lutym 1959 r. kontynuując szykany wobec osób związanych z tą instytucją wszczęto śledztwo, którym objęto ks. Latuska i ks. Aleksandra Zienkiewicza - jego następcę na stanowisku rektora KIN śledztwo. W sporządzonym w sierpniu 1959 r. akcie oskarżenia postawiono duchownym zarzut druku skryptów dla studentów bez zezwolenia Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk. Wydany w marcu 1960 r. przez Sąd Powiatowy dla m. Wrocławia wyrok skazywał oskarżonych na miesiąc aresztu i trzy tysiące złotych grzywny. Wniesiona apelacja skutkowałą zmianą wcześniej wydanego orzeczenia. W lipcu 1961 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu zmienił wcześniej wyznaczoną karę skazując każdego z nich na trzy tysiące złotych grzywny, z zamianą w przypadku jej nieuiszczenia na 60 dni aresztu. W tym okresie resort bezpieczeństwa prowadził wobec ks. Latuska rozpracowanie w ramach założonej w 1957 r. we Wrocławiu sprawy ewidencyjno – operacyjnej krypt. „Kleryk”. Wiedzę o życiu i działalności kapłana czerpano wówczas m.in. w oparciu o kontrolę korespondencji i doniesienia sieci agenturalnej oraz stosowanego podsłuchu telefonicznego.

W listopadzie 1961 r. ks. Latusek uzyskał od papieża Jana XXIII nominację na biskupa tytularnego Aninety i sufragana gnieźnieńsko-warszawskiego – przeznaczony do posługi we Wrocławiu. Sakrę biskupią uzyskał w katedrze wrocławskiej 11 II 1962 r., co wzmogło intensywność podejmowanych wobec niego działań operacyjnych. W 1964 r. zamknięto sprawę operacyjnej obserwacji krypt. „Kleryk”. Uzyskane dotychczas materiały włączono do tzw. „Teczki Ewidencji Operacyjnej na Biskupa”, którą uzupełniano o dokumenty dotyczące bieżącej aktywności bp. Latuska: podróży zagranicznych, udziału w Soborze Watykańskim II, codziennych obowiązków biskupich etc..

W 1967 r. papież Paweł VI ustanowił bp. Latuska sufraganem wrocławskim, w 1968 r. zaś, abp Kominek mianował go wikariuszem biskupim. Na początku lat siedemdziesiątych bp. Latusek z powodu postępującej choroby zwolniony został z licznych obowiązków. Zmarł wieczorem 11 II 1973 r. Ks. bp Paweł Latusek zakończył swe aktywne życie wieczorem 11 II 1973 r. Już w kilka godzin po jego zgonie wiadomość tę przekazano do Departamentu IV MSW w Warszawie. O wzmożonym zainteresowaniu resortu bezpieczeństwa tym wydarzeniem świadczyły również przesłane do Warszawy szczegółowe informacje dotyczące zarówno planów, jak i przebiegu uroczystości pogrzebowych.

Oprac. Stanisław A. Bogaczewicz

**Kościół ma
obowiązek
mówienia
prawdy...**

Bp Franciszek Musiel (1915-1994) - kapłan archidiecezji częstochowskiej, święcenia kapłańskie przyjął w 1941, sakrę biskupią w 1966. W latach 1941-1950 był wikariuszem w Krzepicach, Kłobucku, Klimontowie i Gołonogu, a następnie prefektem szkolnym i dyrektorem Domu Księża Emerytów. Od 1957 proboszcz parafii NMP Zwycięskiej w Częstochowie i św. Barbary w Częstochowie, a także oficjał Sądu Biskupiego, wikariusz generalny, prałat dziekan kapituły katedralnej.

Od 1966 biskup pomocniczy diecezji częstochowskiej. W stanie wojennym stał na czele Diecezjalnego Komitetu Pomocy Bliźniemu.

DOKUMENT

Informacja Wydziału IV KW MO w Katowicach dotycząca działalności bp. F. Musiela w latach 1968-1972, Katowice, 6 XII 1972 r. (fragment)

(...) Absolutnie bezkompromisowy i bez reszty oddany wykonawca ideologicznych założeń kościoła katolickiego. Cechuje go rozważa i wyrachowanie w podejmowaniu kwestii merytorycznych dla polityki kościoła. Wytrawny kaznodzieja, którego kazania są zwarte, komunikatywne i z reguły osadzone w realiach konkretnych spraw. Jest czytany, inteligentny. Dokonuje przekładów kazań z języka niemieckiego. W pracy z księżmi wymagający, stanowczy, autorytatywny nie rzadko ordynarny.

Prowadzi skromny tryb życia. Nie dba o swój dom, ani wygląd zewnętrzny. Od 20 niemal lat nie korzystał z urlopu wypoczynkowego. Nowe wyposażenie mieszkania, które otrzymał z okazji konsekracji przekazał do Domu Księża Emerytów. Sposobem bycia, mentalnością usiłuje podkreślać swoje chłopskie pochodzenie. W czasie jednej z wizytacji zwrócił księdzu proboszczowi uwagę, że poczęstunek był zbyt kosztowny i powiedział „... w zupełności wystarczył by mi kubek zsiadłego mleka”. (...)

DOKUMENT

RAPORT z kontroli Sekcji I-szej Wydziału VI-go WU (fragment)

(...) 2. Sprawa ew[idencyjno-]obserw[acyjna] krypt. „Sędzia” na ks. Musiela - notariusza Sądu Duchownego w Częstochowie nie uważam za słuszne przekwalifikowywać na rozpracowanie agenturalne. W myśl uzgodnionych wytycznych z Dyr[ektorem] Dep[artamentu] VI-go przygotować materiał świadczący o jego wrogich wystąpieniach z ambony dla przedsięwzięcia posunięć profilaktycznych. Przedsięwzięcia te uzasadnić sytuacją w Częstochowie w związku z przygotowaniem uroczystości maryjnych. (...)

Działania aparatu bezpieczeństwa przeciwko bp. Franciszkowi Musielowi datują się od pierwszej połowy lat 50. i miały związek z podjęciem przez niego pracy w Sądzie Biskupim w charakterze notariusza. Już wtedy funkcjonariusze UB ocenili, że nie ma podstaw do podjęcia próby zwerbowania go do współpracy.

Jako proboszcz nowo utworzonej parafii NMP Zwycięskiej w Częstochowie podejmował różnorakie działania mające na celu budowę kościoła. Kilkakrotnie karany grzywnami: za „nielegalną” zbiórkę pieniędzy, a dwa lata później za rozbudowę kaplicy (w istocie stodoły) bez odpowiedniego zezwolenia. Dwie następne grzywny były efektem odmowy złożenia sprawozdania o liczbie dzieci uczestniczących w parafialnej katechezie oraz bojkotowania rozporządzenia w sprawie prowadzenia ksiąg przez kościelne osoby prawne z 20 II 1962 r.

Nominacja na biskupa (30 I 1966 r.) zbiegła się w czasie z intensywnymi przygotowaniem do uroczystości milenijnych na Jasnej Górze (2-4 V 1966 r.), w których bp F. Musiel odgrywał znaczącą rolę, jako przedstawiciel Kurii. Jeszcze bardziej zaznaczył swój udział w przygotowaniach do uroczystości milenijnych w Sosnowcu (20-21 V 1967 r.). To wtedy dał się poznać jako nieugięty, upominający się o prawa Kościoła i nie dający się zastraszyć. Od tej chwili bp F. Musiel stał się niemal pierwszoplanową postacią rozpracowywaną przez częstochowską SB, a kluczem do sukcesu miało być skłócenie go z ordynariuszem diecezji częstochowskiej bp. Stefanem Barełą. W planach przedsięwzięć operacyjnych podkreślono, że konieczne jest „koncentracja na neutralizacji bpa Musiela” oraz „pogłębianie rozdzźwięków”, m.in. poprzez śledzenie go i nagrywanie wystąpień publicznych, dokumentowaniu wszelkich potknięć, które następnie można wykorzystać do „ustawicznego kompromitowania i obniżania autorytetu w diecezji”.

Oprac. Andrzej Sznajder
przy współpracy ks. Władysława P. Włazłaka

Bp Edward Frankowski urodził się 15 sierpnia 1937 r. w Kępie Rzeczyckiej, należącej do parafii Wola Rzeczycka w powiecie tarnobrzesckim. Maturę zdał w 1955 r. W tym samym roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Świecenia kapłańskie przyjął 18 czerwca 1961 r. w Przemyślu z rak ks. bp. Franciszka Bardy. Kolejnymi placówkami duszpasterskimi ks. E. Frankowskiego było Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Hyżnem, parafia farna w Jaśle, a w lipcu 1967 r. został skierowany przez ordynariusza przemyskiego bp. Ignacego Tokarczuka do nowo erygowanej parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Stalowej Woli (formalnie był wikariuszem parafii pw. św. Floriana w Stalowej Woli - Chytlach), z poleceniem zorganizowania nowego ośrodka duszpasterskiego. W tym samym roku rozpoczął studia teologiczno-pastoralne na KUL

Tworzenie przez ks. E. Frankowskiego kolejnej parafii w Stalowej Woli spotkało się z kontrakcją władz komunistycznych. Pojawienie się nowego kapłana w mieście, gdzie projektowana na awangardę komunizmu wielkoprzemysłowa klasa robotnicza miała być poddana stopniowej ateizacji, zainteresowało administrację państwową i SB. Już pierwsze działania - przygotowania do budowy kościoła, katechizacja, opieka nad ministrantami, ewangelizacja Romów, organizacja wieczorów artystycznych dla młodzieży - zjednały nowo przybyłemu kapłanowi zaufanie wiernych. Budziło to zaniepokojenie władz i skłaniało je do szykan o charakterze administracyjnym.

W dniu 12 listopada 1970 r. ks. Frankowski mianowany został rektorem kaplicy Matki Bożej Różańcowej w Stalowej Woli-Chytlach. W 1975 r. ukończył kurs doktorski w Instytucie Pastoralnym KUL, lecz przygotowania do obrony dysertacji przerwało mianowanie go 16 sierpnia 1975 r. proboszczem parafii pw. św. Floriana w Stalowej Woli, czego nie uznały władze komunistyczne. Dwa lata później został mianowany proboszczem parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Stalowej Woli, Bez stosownych pozwoleń wybudował plebanię (1975-1977), dom zakonny dla sióstr służebniczek dębickich, dom katechetyczny (poświęcony 3 II 1987), dzwonnice, budynek filii KUL (powstający jako ochronka). Jako proboszcz prowadził intensywną pracę duszpasterską. Przy parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski powstało ponad 30 wspólnot oraz inicjatyw społecznych. Podejmowane przez ks. E. Frankowskiego inicjatywy o charakterze duszpasterskim i kulturalnym mobilizowały miejscową społeczność. Powstające wówczas więzi kształtowały i konsolidowały niezależne od władz środowiska kulturalne i społeczno-polityczne.

Przed powstaniem „Solidarności” ks. Frankowski wspierał prześladowanego przez komunistów działacza niezależnego ruchu chłopskiego Jana Kozłowskiego. 13 września 1980 r. osobiście zawiózł do Gdańska i przekazał Lechowi Wałęsie dokumentację powstającego w Hucie Stalowa Wola NSZZ „Solidarność”. W okresie stanu wojennego ks. Frankowski odwiedzał internowanych działaczy „Solidarności”, organizował dla nich pomoc materialną i duchową. Od stycznia 1982 r. każdego 13 dnia miesiąca celebrował Msze św. za Ojczyznę. Fundamentalne znaczenie dla zwycięstwa odrodzonej „Solidarności” miało poparcie przez niego zainicjowanego przez ten związek strajku w Hucie Stalowa Wola (22 VIII - 1 IX 1988).

17 stycznia 1989 r. został mianowany biskupem tytularnym Tigamibena i biskupem pomocniczym diecezji przemyskiej. W latach 1989-1992 sprawował funkcję kapelana NSZZ „Solidarność” w Stalowej Woli. Na forum kościelnym był m.in. członkiem Komisji Episkopatu Polski „Iustitia et Pax” (od 1994).

W dniu 25 marca 1992 r., po zmianach administracyjnych w Kościele polskim, ks. bp E. Frankowski został przeniesiony na urząd biskupa pomocniczego diecezji sandomierskiej.

Nielegalny proboszcz wita nielegalnie strajkujących...

Działania Służby Bezpieczeństwa wobec ks. bp. Edwarda Frankowskiego

Przedstawienie działań SB wobec ks. bp. Edwarda Frankowskiego w sposób kompletny jest obecnie bardzo utrudnione ze względu na braki w wytworzonej przez tę służbę dokumentacji.

Co najmniej od 1965 roku funkcjonariusze SB prowadzili teczkę ewidencji operacyjnej na parafię w Stalowej Woli. Trafiły tam wszelkie materiały dotyczące działalności duchownych uzyskiwane w wyniku prowadzonego *na bieżąco aktywnego rozpoznania działalności i przeciwdziałania w stosunku do księży i aktywu klerikalnego*. W ramach tej dokumentacji istniała osobna „podteczka” na nielegalną budowę w Chytlach.

Generalnie w latach 1967-1975 SB prowadziła wobec ks. Frankowskiego działania o charakterze wyprzedzającym oraz dezintegrującym. Pierwsze miały zahamować powstanie nowych świątyń w Stalowej Woli oraz ograniczyć rolę Kościoła do sfery prywatnej. Działania dezintegracyjne polegały na podrywaniu autorytetu kapłana w wyniku rozsiewania nieprawdziwych informacji.

Według jednej z analiz sporządzonej przez SB w 1971 roku na szczególną uwagę zasługiwała działalność ks. Frankowskiego. Napisano w niej: *wymieniony systematycznie łamie przepisy prawne, organizuje nielegalnie pracę duszpasterską na zasadzie parafii, rozbudowuje nielegalnie obiekt sakralny, utworzył nielegalny punkt katechetyczny oraz zajmuje postawę negatywną do zarządzeń i zaleceń władz*.

Działania całego aparatu komunistycznej władzy sprawiały, iż ks. Frankowski napotykał na ustawiczne przeszkody. Każda sprawa związana z budową kościoła w Chytlach była celowo komplikowana przez komunistów. Ks. Frankowski, przeciwstawiając się tym praktykom, odwoływał się do wiernych.

Po 1975 roku wraz z utworzeniem województwa tarnobrzesckiego ks. Frankowski znalazł się w zainteresowaniu funkcjonariuszy Wydziału IV SB KW MO w Tarnobrzegu i jednostek mu podległych. Od 30 grudnia

1980 roku prowadzili oni sprawę operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Czarny” (nr sprawy TG - 3355). Formalnie zakończono ją 23 listopada 1989 roku. W chwili jej zamknięcia ks. Frankowski był już biskupem (od 5 III 1989 roku). Podstawą do wszczęcia tej sprawy było „prowadzenie wrogiej działalności, godzącej w ustrój i interes PRL”. 30 stycznia 1990 roku zniszczono 6 tomów akt tej sprawy jako „nieprzedstawiających wartości operacyjnej”.

Pośrednie informacje o działaniach SB wymierzonych w ks. Frankowskiego znajdujemy w opinii służbowej por. Zbigniewa Łyczka z 20 marca 1985 roku, o którym napisano, że w *trudnym okresie do wprowadzenia stanu wojennego realizował zadania operacyjne zmierzające do neutralizacji kleru, charakteryzującego się wzmoczoną aktywnością na ochranianym terenie – zwłaszcza w odniesieniu do osoby ks. Frankowskiego. Praca operacyjna ww. na tym odcinku dawała wymierne efekty zwłaszcza w sferze oddziaływania w kierunku osłabienia wpływu kleru na struktury byłej „Solidarności” [...]*.

Dla komunistów podstawą do działań wymierzonych w ks. Frankowskiego była jego „wroga działalność” wynikająca z gorliwego wypełniania zaleceń ks. bp. Ignacego Tokarczuka. Zarówno budowa świątyni w Chyłach, tworzenie tamtejszej parafii, katechizacja młodzieży, objęcie w 1975 roku probostwa parafii św. Floriana bez zatwierdzenia władz, kaznodziejstwo, wreszcie przygotowanie społeczeństwa do podjęcia oporu społecznego, wspieranie NSZZ „Solidarność” powodowały, że SB próbowała na różne sposoby zahamować siłę oddziaływania „nielegalnego proboszcza” ze Stalowej Woli na wiernych. Komunistyczne władze niejednokrotnie podejmowały też próby usunięcia ks. Frankowskiego ze Stalowej Woli. Wszystkie te wysiłki te nie powiodły się.

Kilkudziesięcioletni już dystans do wydarzeń społecznych i politycznych, które były probierzem hierarchii wartości i charakteru ks. bp. Edwarda Frankowskiego, pozwala stwierdzić, iż to, że Stalowa Wola zajmowała wyjątkowe miejsce na mapie oporu społecznego – nie tylko w Polsce południowo-wschodniej, było możliwe za sprawą „Wolnej Polski w Kościele”, którą tworzył ks. bp Frankowski.

Oprac. Mariusz Krzysztofiński, Krzysztof Kaczmarski

DOKUMENT (fragment)

Skarga prezydenta miasta Stalowa Wola Jerzego Bąkowskiego do Prymasa Kardynała Stefana Wyszyńskiego na ks. Edwarda Frankowskiego z żądaniem usunięcia go ze Stalowej Woli, Stalowa Wola, 4 VI 1980 r.

Stalowa Wola, dnia 4 czerwca 1980 r.

PREZYDENT MIASTA

Stalowej Woli I L. dz. 6820/1/80

Jego Eminencja

Ksiądz Kardynał Stefan Wyszyński
Przewodniczący Episkopatu Polski
w Warszawie

Zawiadamiam, że z chwilą skierowania do Stalowej Woli ks. Edwarda Frankowskiego, z jego winy uległy zaostrzeniu stosunki między duchowieństwem a władzami miasta. Równocześnie stał się organizatorem, a kościół i ambona miejscem uprawiania polityki skierowanej przeciwko państwu i systemowi.

Jednocześnie informuję, że miasto podzielono na trzy parafie, pomijając przepis art. 1 Dekretu z dnia 31 XII 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Z pominięciem przepisów dekretu obsadzono również administratorów parafii. Jednym z nich jest ks. E. Frankowski. Ksiądz ten działalność duszpasterską i sutannę, kościół i ambonę wykorzystuje do celów działalności antysocjalistycznej i antypaństwowej.

Ks. E. Frankowski w swych kazaniach posługuje się stereotypowymi insynuacjami rzekomego dyskryminowania kościoła [sic!] i ludzi wierzących w naszym kraju.

Temat ten podejmował dnia 1 I 1979r, 6 I 1979 r., 16 IV 1979 r., 20 V 1979 r., 23IX 1979 r., 8 V 1980 r., twierdząc m.in. „... w Polsce jest duża dyskryminacja, w związku z tym naród się buntuje, w Boga wierzyć nie wolno, garstka ateistów szykanuje naród, brak swobody religijnej prowadzi do demoralizacji dzieci i młodzieży, władze miasta szykanują duchownych i moją osobę, zmuszając mnie do opuszczenia miasta...”.

W swych wystąpieniach usiłuje przekonać wierzących, że władza ludowa nigdy nie działa w interesie wierzących.

(...) Częstym tematem wystąpień ks. E. Frankowskiego jest tendencyjny komentarz do ustawy o dopuszczalności przerywania ciąży. Zarzuca tu władzom celowe i masowe mordowanie milionów nienarodzonych dzieci. Ks. E. Frankowski zdaje się zapominać, że wspomnianej ustawy nie wolno interpretować jako zachęty do przerywania ciąży, bowiem ustawa ta jedynie dopuszcza tę możliwość jako środek ostateczny.

Ks. E. Frankowski wizytę Papieża w naszym kraju wykorzystywał do siania zamętu w umysłach ludzi wierzących i przeciwstawiania jej władzy państwowej, twierdząc m.in. – z przyjazdu Papieża do Polski należy się cieszyć i modlić, aby chrześcijaństwo Wschodu ocalić, aby lud prześladowany powrócił do świątyń. Przyjazd Papieża jest okazją do wyjścia na forum publiczne, będą to dni zwycięstwa, odwagi i bohaterstwa ludu polskiego nad ateistami, będą to dni chwały umęczonego narodu, który ma w sobie siłę do walki o prawdę i dobro. (...)

[podpis nieczytelny]

Informacja o autorach

Stanisław A. Bogaczewicz

ur. 1959, dr, historyk Kościoła, pracuje w Instytucie Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu. M.in. redaktor książki: *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyznę 1945-1989* (Wrocław 2004).

Krzysztof Kaczmarek

ur. 1965, dr, historyk, naczelnik Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Rzeszowie. Autor książki: *Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939-1944* (Rzeszów 2003). Współautor i redaktor kilku książek m.in.: *Kryptonim „Agresor”*. Ks. Prałat Adam Sudol w dokumentach Służby Bezpieczeństwa i Urzędu do spraw Wyznań w latach 1957-1989 (Sanok 2006); *Powiat przemyski w latach 1944-1956* (Przemysł - Rzeszów 2006); *Powiat sanocki w latach 1944-1956* (Rzeszów - Sanok 2007).

Mariusz Krzysztofński

ur. 1973, historyk, p.o. kierownik Referatu Badań Naukowych OBEP/IPN w Rzeszowie. Sekretarz redakcji „Aparatu Represji w Polsce Ludowej 1944-1989”. Współautor i redaktor kilku książek, m.in.: *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich* (Kraków - Warszawa 2007); *Powiat przemyski w latach 1944-1956* (Przemysł - Rzeszów 2006); *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944-1990*. Informator personalny (Rzeszów 2007).

ks. Józef Marecki

ur. 1957, dr hab., prof. PAT, historyk, archiwista, kierownik Katedry Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki na Wydziale Historii Kościoła Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, pracownik OBEP/IPN w Krakowie, redaktor biuletynu „Archiva Ecclesiastica” oraz serii wydawniczej „Textus et Studia”. Autor kilku książek, m.in.: *Leksykon godeł zakonnych* (Łódź 1994), *Zakony męskie w Polsce*. Słownik (Kraków 1997), *Zakony żeńskie w Polsce*. Słownik (Kraków 1997), *Dzieje zakonu Kapucynów w okresie II Rzeczypospolitej* (Kraków 2000). Współautor m.in. książki: *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich* (Kraków - Warszawa 2007).

Filip Musiał

ur. 1976, dr, politolog, historyk, kierownik Referatu Badań Naukowych OBEP/IPN w Krakowie, adiunkt Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie, sekretarz redakcji „Zeszytów Historycznych WiN-u”, redaktor popularno-naukowej serii „Z archiwów bezpieki - nieznanne karty PRL”. Autor książek: *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970-1989)* (Kraków 2007); *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946-1955)* (Kraków 2005); *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946-1955* (Kraków 2005). Współautor m.in. książek: *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich* (Kraków - Warszawa 2007); *Osobowe źródła informacji - zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze* (Kraków 2008).

Andrzej Sznajder

ur. 1965, historyk, absolwent Wydziału Nauk Humanistycznych KUL, pracuje w Oddziałowym Biurze Edukacji Publicznej IPN w Katowicach. Współautor i współredaktor książek, m.in.: *Zapomniane historie ludzkich dramatów. Losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939-1956* (Warszawa 2003); *14 dni pod ziemią. KWK Piast w Bieruniu 14-28 XII 1981 r.* (Katowice 2006); *Idą pancry na „Wujek”* (Katowice 2006).

ks. Władysław P. Właźlak

ur. 1962, dr hab., prof. UR, historyk, kierownik Zakładu Historii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa Uniwersytetu Rzeszowskiego, kierownik Zespołu Naukowo-Dydaktycznego Historii Administracji i Prawa Kościelnego w Instytucie Teologicznym w Częstochowie, dyrektor Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, współredaktor „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego - Seria Prawnicza”. Autor i współautor kilku książek, m.in.: *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie działalności biskupa Zdzisława Golińskiego (1951-1963)* (Kraków 2000); *Katalog mikrofilmów ksiąg metrykalnych Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej* (Częstochowa 2002); *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819-1918* (Częstochowa 2004).